Хоменко Вікторія Анатоліївна,
курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Єфімов Микола Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННІ

Останнього часу актуальною проблемою у виявленні і збиранні доказів під час розслідування кримінальних правопорушень постало використання можливостей поліграфа. Викладені в літературі рекомендації щодо використання даного пристрою є досить суперечливими. Вони стосуються як безпосереднього його застосування під час проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій, так і його використання лише як інструмента проведення експертного дослідження. Фактично працівники правоохоронних органів, на наш погляд, є дезорієнтованими щодо можливостей отримання доказів за допомогою поліграфа. Можливості використання поліграфа ґрунтуються на взаємозв'язку емоційного стану людини і фізіологічних проявів її організму.

Зокрема, коли людина відповідаючи на питання, говорить неправду, у неї відбуваються фізіологічні зміни – частішає пульс і дихання, підвищується тиск, посилюється потовиділення та ін. Поліграф здатен виявити це і зафіксувати (на випробувану особу надягаються спеціальні датчики), а спеціаліст, який проводить випробування, потім оцінює одержані у такий спосіб дані і вирішує, на які запитання особа реагувала незвичайно.

Такі незвичайні для даної людини реакції, зареєстровані поліграфом, дають підстави для висновку про те, коли особа говорила правду, а коли неправду. Випробування проводиться у формі «запитання-відповідь», коли передбачаються односкладові відповіді «так» або «ні». Система перевірки включає в себе два основні етапи, на першому з яких виявляється нормальний фоновий рівень психофізіологічної активності організму людини, який реєструється на поліграфі. Для цього ставлять заздалегідь ретельно продумані і сформульовані нейтральні запитання (передбачається

гарантована правдива відповідь) і контрольні запитання, що не стосуються предмету розслідування, але торкаються фактів або подій, про які особа воліє не говорити (передбачається неправдива відповідь). У такий спосіб встановлюється фонова психофізіологічна реакція особи як на нейтральні запитання, так і на запитання, які їй неприємні з певних суб'єктивних причин і вона схильна приховувати правду. На другому етапі випробування особі ставляться перевірочні запитання, які вже витікають з предмету розслідування.

Фізіологічні реакції на перевірочні запитання (можлива й демонстрація предметів, малюнків чи документів) використовуються для порівняння з реакціями на нейтральні і контрольні запитання, на підставі чого спеціаліст робить висновок про суб'єктивну значущість для даної людини цих питань в умовах проведеної перевірки. На даний час в багатьох країнах (США, Канаді, Ізраїлі, Угорщині та ін.) поліграф вже десятки років застосовується поліцією, що дає змогу виявити факт вчиненого злочину, звузити коло запідозрених осіб, створити передумови для отримання правдивих показань тощо. Але результати перевірки на поліграфі не приймаються судами як докази [1, с. 152-153].

В Російській Федерації в 1997 р. під редакцією В. О. Образцова було підготовлено підручник з криміналістики, в якому окремий параграф було присвячено використанню «криміналістичної поліграфології» [2, с. 319-329]. В підручнику було викладено положення, які обґрунтовували доцільність застосування поліграфа при проведенні слідчих дій (допиту) та оперативно-розшукових заходів (опитування), наводилися приклади його результативності в слідчій практиці. В той же час автори параграфа (В. О. Образцов, О. О. Топорков) також зазначали, що результати застосування поліграфа не можуть розглядатися як докази, вони мають лише орієнтуюче значення [2, с. 325-327]. Але не дивлячись на дане застереження в оперативно-розшуковій і слідчій практиці склалося стійке уявлення про поліграф як високоточний прилад оперативного викриття неправдивих показань – своєрідний детектор брехні, «машина правди». У зв'язку із цим українськими вченими висловлювалася думка, що поліграф може бути правомірно застосований під час оперативно-розшукової діяльності для перевірки правдивості показань очевидців події на засадах добровільності. З цією метою пропонувалося в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачити такий оперативно-розшуковий захід, як поліграфне опитування особи з метою отримання відомостей про злочинну діяльність [3, с. 175].

Видається, що при визначенні корисності «поліграфного опитування» чи допиту з його використанням ігнорується та обставина, що застосування поліграфа фактично є лише елементом психофізіологічного дослідження (діагностування) людини, в якому вказаний пристрій використовується тільки як інструмент виявлення та реєстрації її

фізіологічних реакцій. По-перше, потрібно відзначити, що це дослідження досить складне і ґрунтується на низці фундаментальних положень психофізіології. Зокрема, воно потребує ретельної підготовки заздалегідь продуманої системи запитань з урахуванням особливостей конкретної людини, що передбачає попереднє вивчення її особистості. Запитання повинні бути не тільки правильно сформульовані, але й ставитися в певній послідовності, торкатися як нейтральних для особи фактів, так і значущих для її суб'єктивного сприйняття. Окрім того, умови дослідження повинні бути такі, що виключають сторонні звуки (шум на вулиці, розмови у сусідньому приміщенні, звуки ходи у коридорі тощо), які можуть плинути на психофізіологічну реакцію досліджуваної особи. По-друге, існують люди, які взагалі не підходять для перевірки на поліграфі з-за свого генотипу організму або вживання певних хімічних препаратів (наприклад, наркомани).

Існують й різноманітні способи «обману» поліграфа, інформацією про які заповнений Інтернет. Дослідження останніх років показали, що застереження щодо реальних можливостей застосування поліграфа мають під собою підґрунтя. Так, аналіз висновків спеціалістів та експертів, які проводили спеціальні психофізіологічні дослідження з використанням поліграфа в Росії, показав поширеність помилкових висновків. Л. А. Бєгунова, яка проводила анкетування ініціаторів психофізіологічних досліджень (у т.ч. у кримінальних справах) наводить такі дані щодо причин надання помилкових висновків: – низький рівень підготовки спеціаліста / експерта – 66.9%; – недостатній обсяг наданої інформації – 79.5%; – погані зовнішні умови проведення дослідження (шум, духота, відсутність зручних меблів і т.п.) – 41.7%; – збої в роботі апаратури, програмного забезпечення – 38%; – відсутність досвіду роботи (знань) у спеціаліста / експерта в оперативно-розшукової діяльності – 62.7%; – відсутність знань фізіології – 66.6%; – відсутність знань психології – 58.3%; – «внутрішні» причини, пов'язані з функціональним станом обстежуваної особи (захворювання, втома, стрес і т.п.) – 66.8%; – індивідуально-психологічні особливості обстежуваного особи (інтелект, темперамент і т.п.) – 46.5% [4, с. 40-41].

В Україні органи досудового розслідування намагаються використовувати поліграфічні дослідження у формі спеціалізованих експертиз для отримання доказів у кримінальних провадженнях щодо тяжких злочинів. Проведений аналіз надає підстави для наступних висновків.

1. Діагностування людини з використанням поліграфа фактично полягає у дослідженні внутрішнього світу людини, її психіки – фізіологічних та емоційних проявів на певну подразнюючу систематизовану інформацію, на підставі чого фахівцем робиться висновок про суб'єктивну значущість для даної людини тієї чи іншої інформації

(запитань), що використовується для оцінки раніше даних нею показань з точки зору їх правдивості чи неправдивості.

2. Для отримання достовірного результату при проведенні діагностики людини з використанням поліграфа потрібно повністю виключити можливість впливу на досліджувану особу сторонніх подразників. Тобто, діагностування людини з використанням поліграфа можливе лише в спеціально обладнаному приміщенні-лабораторії або в спеціальному боксі.

3. Фахівець, який проводить діагностування людини з використанням поліграфа повинен мати відповідний рівень підготовки у галузі психофізіології (мати базову вищу психологічну освіту і спеціалізовану підготовку щодо використання поліграфа в психологічних дослідженнях).

4. Проведення у кримінальному провадженні психофізіологічного дослідження людини з використанням поліграфа можливе лише у формі судової психофізіологічної експертизи, яка являє собою нормативно врегульовану процедуру застосування спеціальних знань – проведення дослідження, оцінка результатів, формулювання висновків.

5. Психофізіологічна експертиза може бути проведена для вирішення наступних основних завдань, пов’язаних з встановленням психофізіологічних реакцій особи, які можуть бути ознаками: причетності чи непричетності до розслідуваної події; володіння чи не володіння відомостями щодо окремих обставин розслідуваної події; виконання функцій організатора вчинення злочину організованою групою; самообмови у вчиненні кримінального правопорушення.

Висновки психофізіологічної експертизи мають певний ступінь ймовірності і повинні оцінюватися у сукупності з іншими доказами у кримінальному провадженні. З урахуванням значних витрат часу і зусиль на її підготовку, ймовірний характер її висновків, які не є прямими доказами, потрібно у кожному конкретному випадку визначитися з доцільністю її проведення.

Список використаних джерел:

1. Аптекман А. Уголовное право в Израиле. Герцлия : Исрадон, 2006. 368 с.

2. Криминалистика / под ред. В. А. Образцова. М. : Юристъ, 1997. 760 с.

3. Орлов Ю. Ю. Використання поліграфа під час досудового слідства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 172–186.

4. Бегунова Л. А. Востребованность и эффективность специальных психофизиологических исследований. *Комплексная психологопсихофизиологическая судебная экспертиза: современное состояние и перспективы развития* : сб. ст. междунар. науч.-практ. конф.

(г. Калуга, 22–23 сент. 2016 г.). Калуга : КГУ им. К. Э. Циолковского, 2016. С. 37–46.

Chepeljak Karina Vladimirovna,
Master's Degree Student,
Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs
Supervisor:
Pletenets Viktor,
candidate of law, associate
professor,
Assistant Professor Criminalistics
and Premedical training
Department Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs

PREPARATION FOR THE QUESTIONING OF A MINOR AS A CONDITION FOR ITS EFFECTIVE CONDUCT

The efficiency of the interrogation is due in large part to the quality of the preparation of the interrogation. The complexity and uniqueness of the investigative (search) action requires a corresponding willingness on the part of the investigator to deal with the specific situation in a timely manner, Correctly define directions and ask questions, using appropriate tactics, forecasting possible results.

The interrogation of minors is endowed with its own specificity, which is determined by age characteristics as well as by its own psychology. It is for this reason that special tactics are being developed by the forensic science, subject to additional procedural guarantees.

It is generally accepted opinion among scholars that there is a need for proper preparation for investigative (search) actions, including interrogation. As L. E. Orban-Lembrick points out, it is precisely the preparatory work of the investigator that determines the success of the interrogation, the most important of which are: the establishment of an information base for the interrogation (thorough examination of criminal proceedings, examination of the person being interrogated, preparation of the necessary evidence, consultation with specialist experts; preparation of the interrogation plan (formation of the purpose of the interrogation and of the set of questions, Determination of appropriate methods of psychological interaction with the person being interrogated, examination of possible methods of psychological influence on the person being interrogated, determination of the place of application of methods of psychological influence on the person being interrogated, determination of the time of interrogation)) [1, 275].